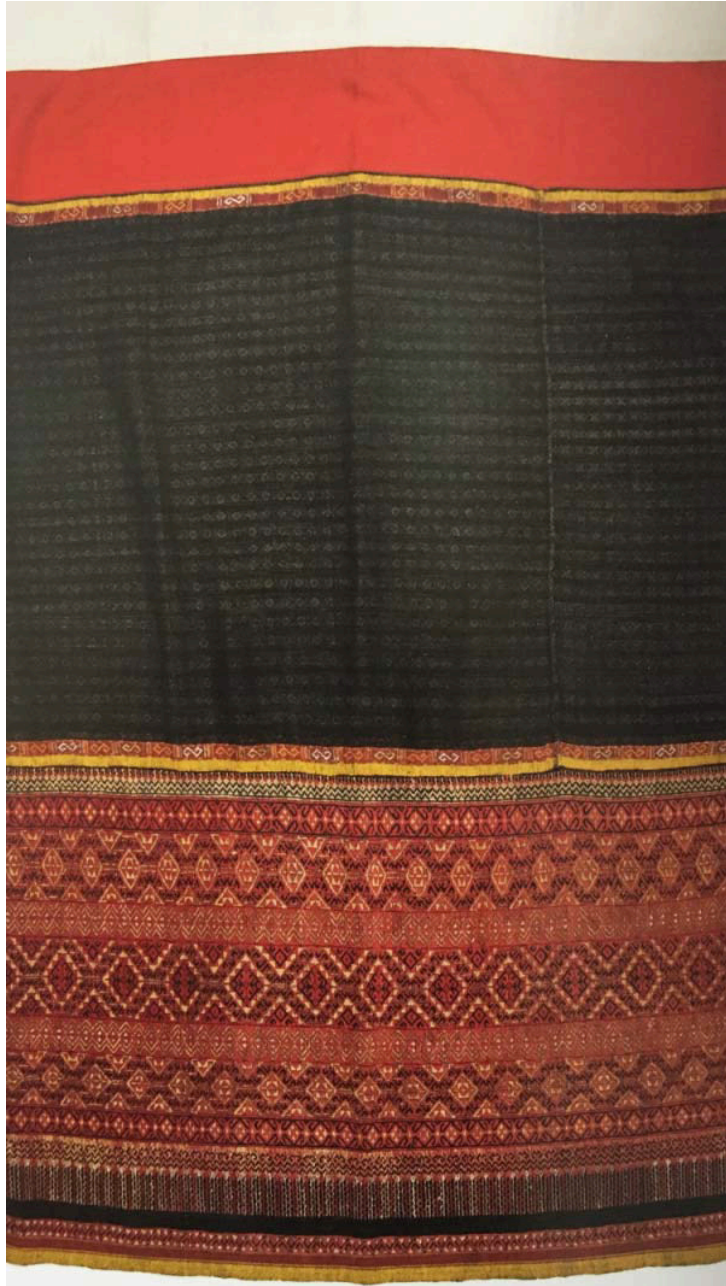

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
(องค์การมหาชน)

ผ้าตีนจกไถยวน (ราชบุรี)
มรดกภูมิปัญญาชาติพันธุ์ที่ใกล้สูญหาย

ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน จังหวัดราชบุรี เป็นภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ของบรรพบุรุษชาวไทยวน ผู้สืบเชื้อสายมาจากชาวยุโรปเมืองเชียงแสนแห่งอาณาจักรล้านนา ได้มีการสืบทอดการทอผ้าจากมาหลายชั่วอายุคน ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดราชบุรีหลายอำเภอทั้ง อำเภอคูบัว อำเภอดอนแร่ อำเภอหนองโพ บางกะโด เป็นต้น ได้นำภูมิปัญญาการทอผ้าชิ้นตีนจกติดตัวมาทอผ้าให้แก่สมาชิกในครอบครัวได้ใช้งาน เช่น ทอผ้าชิ้นให้ลูกสาว ทอผ้าขาม้าให้ลูกชาย ทอย่ามให้สามี ทอย่ามจกเพื่อถวายพระภิกษุที่เคารพนับถือ เป็นต้น การทอผ้าของชาวไทยวนจึงมีความละเอียด ประณีต เพราะเป็นผ้าที่ทอสำหรับคนที่ตนรักและเคารพนับถือ

ชาวไทยวน ราชบุรี มีทักษะและความชำนาญการทอผ้าจก ซึ่งเป็นความสามารถที่มีอยู่ในสายเลือดของสตรีไทยวน ชาวแทบทุกครัวเรือนจะต้องมีผ้าชิ้นตีนจกเป็นมรดกตกทอดมาถึงลูกหลาน ผ้าจกโบราณเหล่านั้นบางผืนถูกเก็บรักษาไว้ในหีบผ้า บางครั้งก็อาจถูกแมลงกัดทำลายขาดเป็นรูไม่สามารถนำมาใช้นุ่งห่มในวิถีชีวิตประจำวันได้

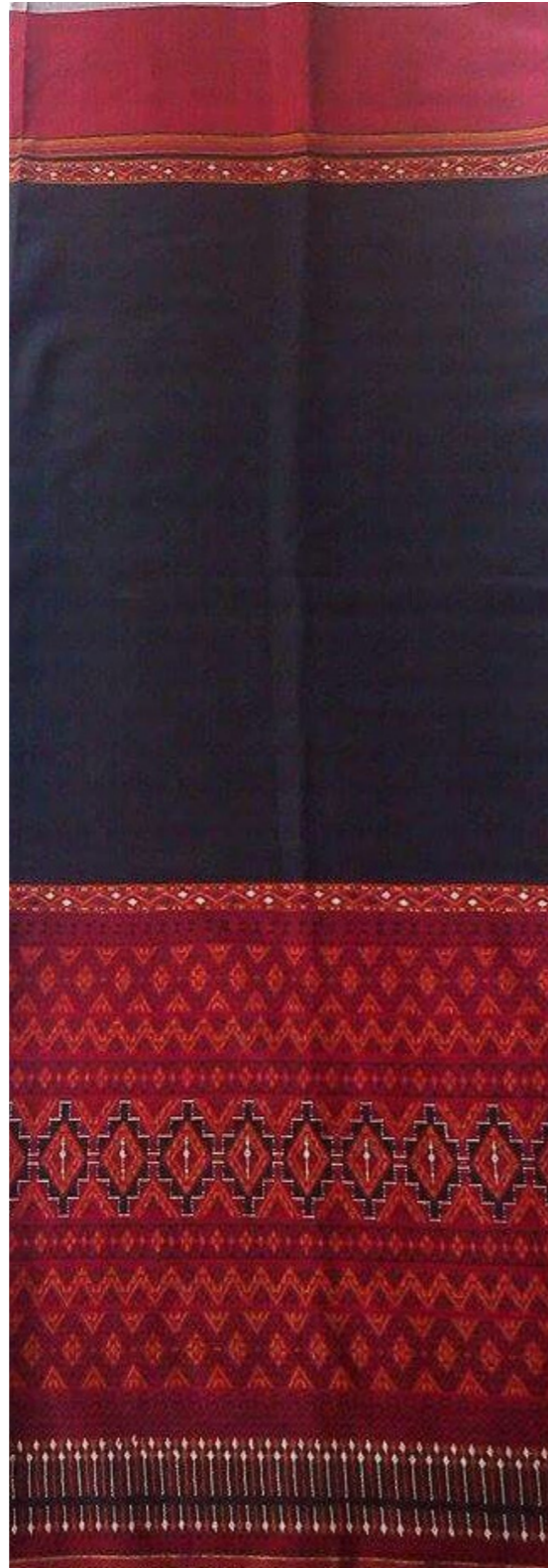
ผ้าชิ้นตีนจก หนึ่งผืนสามารถบอกเล่าถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยวนโยนกเชียงแสนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อ จารีตประเพณีผ่านทางลวดลายและสีสันบนผืนผ้า โดยมีลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดมาต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษถือเป็นลวดลายเฉพาะของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี โดยมีลวดลายที่สำคัญ เช่น ลายเชยซ้อนหัก ลายหน้าหมอน ลายเชยซ้อนเชย ลายดอกเชย ลายโค้งแก้งซ้อนเชย ลายกาบ ลายหักดำ ลายเกี่ยวซ้อนกาบ ผู้พบเห็นจะทราบได้ทันทีว่าเป็นผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี

คุณค่า ความสำคัญ ทางวัฒนธรรมของงานผ้าชิ้นตีนจก

การทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ยวนนั้น ถือเป็นจารีตปฏิบัติของสตรีทุกคนที่จะต้องเรียนรู้ ฝึกหัด และฝึกฝนการทอผ้าให้ล้นหลาม เนื่องจากเป็นงานที่ต้องอาศัยความประณีตอดทน และความละเอียดรอบคอบ อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของสตรี การทอผ้าสำหรับใช้กับตนเองและครอบครัวเมื่อออกเรือนไปแล้ว เพื่อใช้เป็นทั้งเครื่องนุ่งห่ม และประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย

วัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยวน เป็นภูมิปัญญาที่มีความสำคัญในทุกช่วงชีวิตของชาวไทยวน ตั้งแต่เกิดจนตาย จึงกล่าวได้ว่าสตรีชาวไทยวนในอดีตจึงต้องเป็นผู้มีความสามารถในการทอผ้าเพื่อทอให้กับบุคคลสำคัญในครอบครัว ที่มักทอใช้กันเองในครัวเรือน ในการทอผ้าพื้นเมืองของชาวไทยวนเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาด้วยความเชื่อที่ว่า การทอผ้าเป็นหน้าที่หลักของสตรีที่สืบทอดมาจากรุ่นแม่สู่รุ่นลูก สตรีชาวไทยวนทุกคนต้องทอผ้าให้สำเร็จจึงจะถือว่าเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะออกเรือนไปทำหน้าที่แม่บ้านที่ดีในการทอผ้าให้แก่ทุกคนในครอบครัวได้ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ผ้าที่ทอด้วยฝีมือของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี จึงมีความประณีต วิจิตรงดงาม อันเนื่องมาจากการทอผ้าด้วยความใส่ใจเพื่อบุคคลอันเป็นที่รักในครอบครัวของตน

ในอดีตนั้นสตรีชาวไทยวน ราชบุรี จะต้องฝึกหัดทอผ้าชิ้นใช้เองทั้งผ้าชิ้น และผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันอื่นๆ โดยเฉพาะ “ผ้าชิ้นตีนจก” ซึ่งมีค่านิยมกันว่า “สตรีใดที่สามารถทอผ้าจกได้ จะเป็นผู้มีคุณสมบัติของกุลสตรี เหมาะสมพร้อมที่จะออกเรือนแต่งงานเป็นแม่บ้านได้” ฉะนั้นในแต่ละครัวเรือนจึงได้มีการสอนและฝึกหัดการทอผ้าตีนจกให้ลูกสาว เมื่อใดผู้เป็นลูกสาวแต่งงาน เมื่อนั้นผู้เป็นแม่จะต้องเตรียมผ้าชิ้นตีนจก ไว้สำหรับรับไหว้ ผ้าชิ้นตีนจกผืนนั้นผู้เป็นลูกสาวจะใช้นุ่ง หรือเก็บไว้เพื่อเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลานต่อไป

พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวไทยวน ราชบุรี ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทอผ้าทั้งสิ้น ตั้งแต่เกิดจนตาย

พิธีกรรมการเกิด

ชาวไทยวนนิยมทอผ้าตีนจกไว้ 2 ผืน ผืนแรกใช้ห่อหุ้มเด็กทารกเมื่อแรกคลอด ผืนที่ 2 ใช้เป็นของกำนัลสำหรับมอบให้หมอต้าแย (คนทำคลอด) เพื่อแสดงถึงความขอบคุณ

พิธีอุปสมบท

ชาวไทยวนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความเชื่อว่าบ้านใดมีลูกชายที่ถึงกำหนดจะต้องเข้าพิธีอุปสมบท มารดาจะเป็นผู้ทอผ้าเพื่อใช้ปรกหัวนาคให้นาคได้สวมใส่ในพิธี ชาวไทยวนมีความเชื่อว่ามารดาจะได้รับอานิสงส์ไม่น้อยไปกว่าลูกชายที่มีโอกาสได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน มารดาจะทอผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยครามให้นาคนุ่ง นอกจากนี้ยังทอสบง ผ้าจิวร ย่าม ไว้ให้ลูกชายของตนใช้เมื่อเป็นพระสงฆ์

พิธีแต่งงาน

สตรีที่จะออกเรือนต้องทอผ้าสำหรับเป็นผ้าไหว้เพื่อแสดงความเคารพหรือขอขมาผู้ใหญ่ในพิธีแต่งงาน โดยผ้าไหว้ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เตรียมไว้ก่อนวันแต่งงานเพื่อใช้ขอขมา พ่อสามี แม่สามี ญาติมิตรของฝ่ายชาย

พิธีศพ

เครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้มาร่วมงานศพเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้เสียชีวิต แยกจึงนิยมใส่สีดำที่ทอขึ้นเองเพื่อเป็นการให้เกียรติพิธี ในอดีตผู้ตายจะต้องทอผ้าเตรียมไว้ใช้สวมใส่ในวันตายของตน นอกเหนือจากนั้นยังมีผ้าที่ใช้สำหรับห่อศพ และใช้เป็นสายจูงโลงศพของพระสงฆ์นำหน้าขบวนแห่

เอกลักษณ์ทางกายภาพ และเอกลักษณ์ ที่โดดเด่นในงานผ้าชิ้นตีนจก

ชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี มีเอกลักษณ์ด้านการแต่งกายที่มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีความโดดเด่นด้วยการทอผ้าจก โดยเฉพาะการทอผ้าชิ้นตีนจกซึ่งถือเป็นเครื่องแต่งกายหลักของสตรีชาวไทยวนที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน

“ผ้าชิ้นตีนจก” ชาวไทยวน ราชบุรี เป็นผ้าชิ้นที่นิยมใช้ในโอกาสพิเศษ มีโครงสร้างหลักเหมือนกับผ้าชิ้นทั่วไปในวัฒนธรรมชาวไท - ยวนล้านนา ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนหัวชิ้น ส่วนตัวชิ้น และส่วนตีนชิ้น หากแต่ส่วนตีนผ้าชิ้นจะมีลักษณะพิเศษที่เกิดจากความพิถีพิถันของเทคนิคการตกแต่งลวดลายด้วยวิธีการ “จก” จึงเรียกว่า “ผ้าชิ้นตีนจก”

ผ้าชิ้นตีนจกที่พบในกลุ่มไทยวน ราชบุรี มี 4 ลักษณะดังนี้

1. ชิ้นตีนจก จกเฉพาะตีน ผ้าชิ้นตีนจกลักษณะนี้ ส่วนตัวชิ้นมักเป็นผ้าพื้นสีดำ หรือ สีคราม ชิ้นบางผืนตัวชิ้นทอด้วยวิธียกมุก ส่วนหัวชิ้นใช้ผ้าสีขาว และสีแดงเย็บต่อกัน แล้วจึงเย็บต่อกับตัวชิ้น

2. ชิ้นตีนจก จกตลอดทั้งผืน ผ้าชิ้นตีนจกลักษณะนี้ ทั้งตัวชิ้น และตีนชิ้น ทอด้วยวิธีจก แต่ทอเป็นผ้าคนละชิ้นแล้วนำมาเย็บต่อเป็นผืนเดียวกัน ลวดลายจกบนตัวชิ้นที่พบส่วนมาก เช่น ลายกูด ลายนก ลายมะลิเลื้อย เป็นต้น ส่วนตีนชิ้นจะนอมทอด้วยลายในหมวดของลายหลักอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นตีนจก ไท-ยวน ราชบุรี เช่น ลายเขยซ้อนหัก ลายเขยซ้อนเขย ลายหักซ้อนหัก ลายโค้งแก้ง เป็นต้น ส่วนหัวชิ้นมีลักษณะเช่นเดียวกับชิ้นตีนจกโดยใช้ผ้าสีขาว และสีแดงเย็บต่อกัน แล้วจึงเย็บต่อกับตัวชิ้น ชิ้นชนิดนี้นับว่าเป็นผลงานทางศิลปหัตถกรรมชั้นสูงของสตรีชาวไท - ยวน ราชบุรี จึงจะนิยมใส่ในงานพิธีสำคัญเท่านั้น เช่น งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และจะใช้เป็นผ้ามรดกตกทอดให้ลูกหลานต่อไป

ชิ้นตีนจก จกเฉพาะตีน

ชิ้นตีนจก จกตลอดทั้งผืน

ผ้าชิ้นตีนจก ยกมุกสลับมัดหมี่

ผ้าชิ้นตีนจก ยกมุกสลับกับเกาะลัว่ง

3. ผ้าชิ้นตีนจก ยกมุกสลับมัดหมี่ ผ้าชิ้นตีนจกลักษณะนี้ มีตีนชิ้นทอด้วยวิธีจกเช่นเดียวกับชิ้นตีนจกทั่วไป ส่วนตัวชิ้นทอด้วยวิธียกมุกสลับด้วยมัดหมี่ ซึ่งเป็นเทคนิค มัดหมี่แบบภาคอีสาน และนิยมทอด้วยไหม แต่ผ้าชิ้น ลักษณะนี้อาจพบไม่มากนักในผ้าชิ้นตีนจกของไทย - ยวน ราชบุรี

4. ผ้าชิ้นตีนจก ยกมุกสลับกับเกาะลัว่ง ผ้าชิ้นตีนจกลักษณะนี้มีตีนชิ้นที่ทอด้วยวิธีการจก เช่นเดียวกับชิ้นตีนจกทั่วไป ส่วนตัวชิ้นทอด้วยวิธีการยกมุกสลับกับกรรมวิธีการเกาะลัว่ง หรือมีภาษาถิ่นว่า “หมี่ลัว่ง” หรือ “หมี่เอื้อ” หรือ “หมี่ตำ” ทำให้เส้นด้ายหรือเส้นไหมโดดเด่นขึ้นมาลักษณะเหมือนเป็นสายคลื่น ซึ่งการ ตกแต่งลวดลายด้วยกรรมวิธีเกาะลัว่งเช่นนี้ จะคล้ายกับการทอผ้าของชาวไทลื้อ ในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นกรรมวิธี และเป็นเอกลักษณ์ของผู้ทอ ผ้าชิ้นตีนจกชนิดนี้จะพบน้อยมาก ในจำนวนผ้าชิ้นตีนจกชนิดอื่นๆ ของชาวไท-ยวน ในราชบุรี และปัจจุบันสูญหายไปหมดแล้ว เนื่องจากไม่มีผู้ทอสืบสานต่อ เพราะต้องใช้ฝีมือสูงและต้องใช้เวลาในการทอมาก ผ้าชิ้นลักษณะนี้ส่วนใหญ่นิยมทอขึ้นเพื่อเป็นผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น ผู้เป็นมารดาทอให้ลูกสาวใส่ในวันแต่งงาน เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง
และเทคนิค หรือขั้นตอน
กระบวนการในงานผ้าชิ้นตีนจก

ภูมิปัญญาเชิงช่างการทอผ้าชิ้นตีนจกของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี มีการส่งต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ภายในครอบครัว โดยมีขั้นตอนการทำลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ด้วยการจกสาดโดยไม่ต้องร่างลวดลายไว้ก่อนด้วยการใช้ชนเเมนในการจกและจัดเส้นด้าย ทุกเทคนิคและการจกสาดลายล้วนต้องจดจำด้วยสมอง ไม่มีการจดบันทึกเป็นตำราเผยแพร่ ช่างฝีมือจึงต้องฝึกฝนทักษะด้วยตนเองอยู่เสมอจนเกิดเป็นความชำนาญ

กระบวนการทำผ้าชิ้นตีนจก เอกลักษณ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี มีขั้นตอนดังนี้

- การเตรียมวัสดุอุปกรณ์
  - เตรียมเส้นใย นิยมใช้เส้นใยไหม และเส้นใยฝ้าย เพื่อนำมาใช้เป็นเส้นด้ายยืน และเส้นด้ายพุ่ง
  - หลักเผื่อ คือ อุปกรณ์ในการค้นเส้นยืน เพื่อทำการเตรียมเส้นยืนก่อนที่จะนำไปติดตั้งที่ทอผ้า
  - กง คือ อุปกรณ์สำหรับใส่เส้นด้าย เพื่อการกรอเส้นด้ายเข้าอีก
  - อัก คือ อุปกรณ์สำหรับการม้วนเก็บเส้นด้ายที่ทำการกรอจากกง
  - ไน/หลา คือ อุปกรณ์สำหรับการกรอเส้นด้ายเข้าหลอดหรือเป็นอุปกรณ์ในการตีเกลียว เส้นด้าย และควบตีเกลียวเส้นด้าย

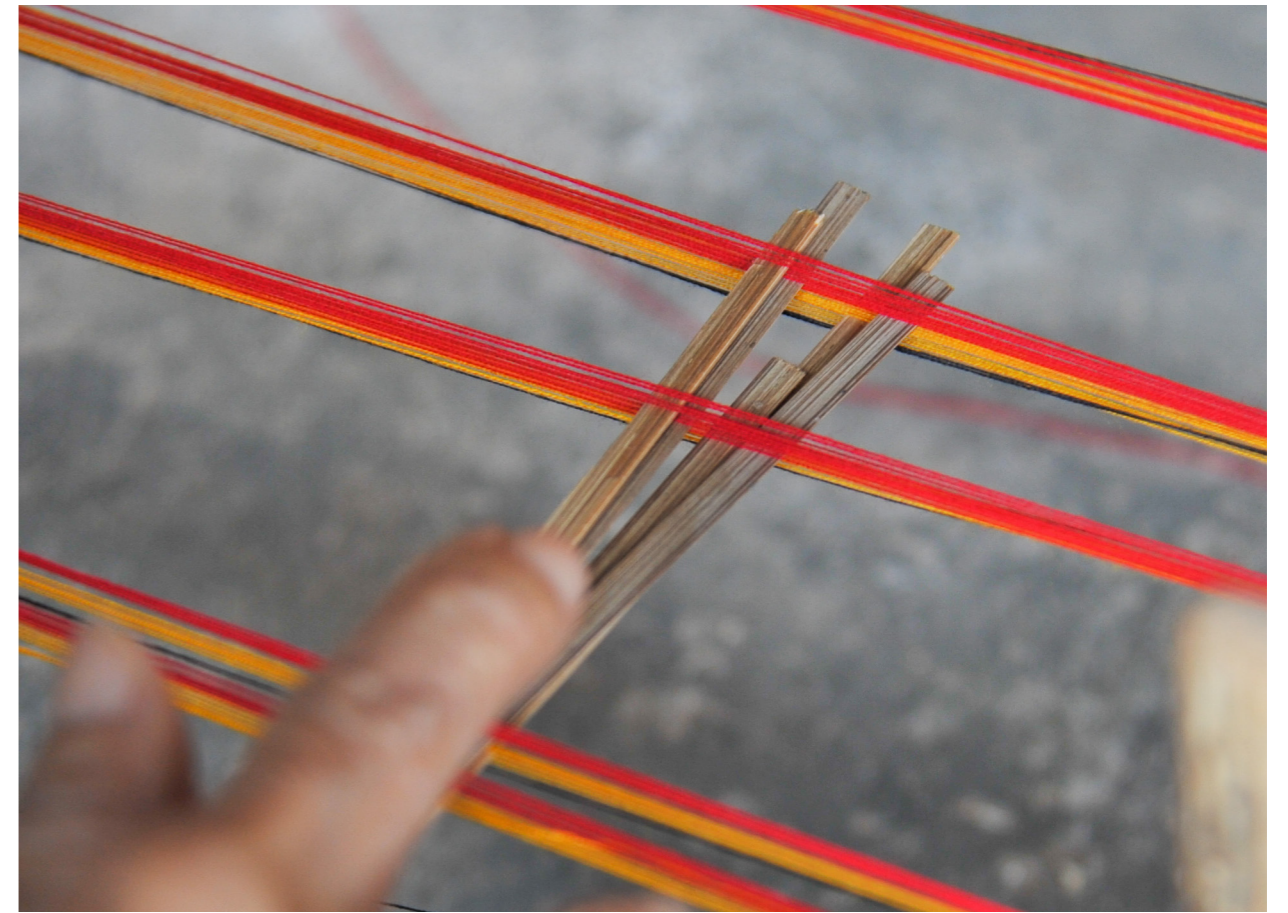
- หลอด คือ อุปกรณ์สำหรับการม้วนเก็บเส้นด้าย นำไปใส่ในกระสวยเพื่อการพุ่งเส้นพุ่ง ในการทอผ้า
- กระสวย คือ อุปกรณ์สำหรับใส่หลอดม้วนเส้นด้ายพุ่ง
- ฟิม คือ อุปกรณ์สำหรับการจัดเรียงเส้นด้ายยืน
- กี่ทอผ้า คือ อุปกรณ์สำหรับการทอผ้า
- ไม้เยียบหูก คือ อุปกรณ์ที่เป็นท่อนไม้ที่อยู่ด้านล่างของกี่ยทอผ้า มีเชือกโยงติดกับตะกอกฟิมเพื่อใช้เท้าเหยียบให้เส้นยืนสลับขึ้นและลงเพื่อการสอดเส้นพุ่งในการทอผ้า
- ไม้คันฉิ่ง คือ อุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้ค้ำยันขอบริมผ้าหน้ากว้างทั้งสองด้านให้ตึงและตรงตลอดทั้งแนวความยาว

- จูงด้ายด้วยไม้จูงซึ่งเพื่อให้ด้ายคลี่ตามยาวอย่างมีระเบียบ เมื่อคำนวณลายตามหน้ากว้างว่าจะใช้ด้ายยืนจำนวนกี่คู่จึงจะครบลาย แล้วจึงนับด้ายคู่ในไม้จูงซึ่งให้ครบ
- นำด้ายที่จูงแล้วมาผูกโยงกับช่อ (ไม้พันทูก) แล้วคลี่ด้ายไม่ให้ช้อนทับกัน พาดไปบนไม้หาบ (ไม้หาบทูก) ช่อหน้า หมูสี และออกมา

- นำปลายด้ายทุกเส้นตรงไว้กับผ้า แล้วม้วนผ้าขึ้นไว้ในไม้สะพาน
- ทำการฟุงกระสวยด้านนอกไว้ประมาณ 1 นิ้ว

- เริ่มทอผืนด้วยการใช้ชนเม่นับด้ายยืน (ด้ายซัง) เป็นคู่ ๆ สอดและควักด้ายตามลาย
- เมื่อจบแถวจะพุ่งด้ายนอนด้วยกระสวยใหญ่ 1 ครั้ง แล้วใช้พินกระทบให้ลายแน่นยิ่งขึ้น ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆจนกว่าจะได้ความยาวของผ้าตามที่ต้องการ

การทอผ้าชิ้นต้นจกของชาวไทยวน นิยมทอด้วยที่ทอผ้าแบบพื้นบ้าน ตามลวดลายที่กำหนดไว้โดยไม่มีการวาดร่างลวดลายไว้ก่อน ความพิเศษอยู่ที่ทักษะความชำนาญของช่างในการจกสอดเวยชนเม่นให้เกิดเป็นลวดลายตามแบบโบราณอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี โดยเฉพาะเทคนิคการทอ สลับเส้นด้ายสีต่าง ๆ เพื่อค้นลายและเพิ่มสีสันให้เกิดสวยงามในลวดลายบนผืนผ้า เส้นด้ายจะต้องมีการทอสลับกับทอขัดเพื่อช่วยทำให้ผ้าแน่น เรียบเนียนเส้นด้ายไม่หลุดลุ่ย สวยงามตลอดทั้งผืนผ้า

ครูทองอยู่ กำลังหาญ
ครูศิลปะของแผ่นดิน ประจำปี 2562

และเมื่อความเปลี่ยนแปลงและความนิยมในการใช้ผ้าทอพื้นถิ่น ที่ลดลงอย่างน่าใจหาย คนรุ่นใหม่หันไปแต่งกายตามสมัยนิยม ส่งผลให้ช่างทอหันไปประกอบอาชีพอื่น ที่สร้างรายได้ที่ดีกว่าทดแทน แต่แล้วช่วงปี พ.ศ. 2517-2529 ภูมิปัญญาการทอผ้าจากไทยวนได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่อีกครั้ง เมื่อยังมีช่างทอรุ่นบรรพบุรุษชาวไทยวน ที่มีความรัก ความผูกพันในผ้าทอในชาติพันธุ์ของตนเป็นชีวิตจิตใจ อย่าง ครูทองอยู่ กำลังหาญ ผู้เล็งเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและความนิยมในการใช้ผ้าทอพื้นถิ่น ที่ลดลงอย่างน่าใจหาย คนรุ่นใหม่หันไปแต่งกายตามสมัยนิยม ส่งผลให้ช่างทอหันไปประกอบอาชีพอื่น ที่สร้างรายได้ที่ดีกว่าทดแทน และลูกหลานไทยวนในตระกูล ที่ยังคงสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตามแบบโบราณดั้งเดิมที่มีมามากกว่าร้อยปีเอาไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งการใช้ฟืมไม้ การคงไว้ซึ่งลวดลายและสีสัน รวมไปถึงการจกทอด้วยเทคนิคการใช้ขนเม่น และยึดถือขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประกอบกับลูกหลานชาวไทยวนอย่างอาจารย์อุดม สมพร ที่ผูกพันกับวัฒนธรรมของผ้าทอไทยวน

ไม่ต่างจากสตรีผู้เป็นช่างทอ ได้เห็นความสำคัญที่ผ้าของชาวไทยวนในพื้นที่นี้จะต้องสูญหายไป จึงมีแนวคิดจัดประกวดธิดาผ้าจก ประกวดผ้าจากโบราณและแข่งขันทอผ้าจก อีกทั้งมีการจัดตั้งศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจกจากราชบุรีฯ เพื่อเปิดสอนการทอผ้าจกให้แก่กลุ่มคนที่สนใจ เป็นโอกาสที่ดีในการฟื้นฟูการทอผ้าชิ้นดีของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรีอย่างจริงจัง จนทำให้มีผู้ให้ความสนใจและสืบทอดภูมิปัญญากันมากขึ้นในปัจจุบัน

และในวันนี้ ช่างทอรุ่นบรรพบุรุษชาวไทยวน ที่มีความรัก ความผูกพันในผ้าทอในชาติพันธุ์ของตนเป็นชีวิตจิตใจ อย่างครูทองอยู่ กำลังหาญ ถือเป็นบุคคลสำคัญที่ยังคงรักษา ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี เอาไว้จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 70 ปี และเป็นแรงบันดาลใจให้ลูกหลานชาวไทยวน ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสานงานผ้าทอไทยวนมากขึ้น ส่งผลให้ได้มีการสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าในชุมชนชาวไทยวนให้อยู่ต่อไป

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา ของงานผ้าชิ้นดีจก

ในอดีตการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าชิ้นดีจกไทยวน จังหวัดราชบุรี เป็นการถ่ายทอดกันเองภายในครอบครัว จากยายสู่แม่ จากแม่สู่ ลูกหลาน สอนด้วยวิธีการบอกปากต่อปาก และสาธิตนึ่งที่ทอผ้าให้ดู ลูกหลานจะศึกษาด้วยวิธีการสังเกตและฝึกทดลองทำตาม การทอผ้าชิ้นดีจกไทยวน จังหวัดราชบุรี มีจุดประสงค์เริ่มแรกเป็นการทอเพื่อใช้สวมใส่ในครอบครัวสวมใส่ เป็นการทอให้กับคนที่ตนรักและนับถือ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปชื่อเสียงความงดงามของผ้าชิ้นดีจกของชาวไทยวน ราชบุรี เริ่มมีชื่อเสียงไปในวงกว้าง จึงมีผู้คนที่ให้ความสนใจที่จะซื้อหาไปครอบครอง ใช้สวมใส่ “ผ้าชิ้นดีจกไทยวน-ราชบุรี” จึงเป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรี เป็นที่รู้จักของผู้นิยมผ้าทอด้วยฝีมือที่ประณีต

จนในช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ก็ส่งผลต่อวิถีความเป็นอยู่ในผู้คนในหลายพื้นที่ ซึ่งก็เช่นเดียวกับกลุ่มชนชาวไทยวนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี ก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิถีของตนเองไปด้วย ช่างฝีมือชาวไทยวน ที่สืบทอดศิลปะการทอผ้าจกอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี จึงเริ่มมีจำนวนน้อยลงไป

ซึ่งพบว่าสตรีชาวไทยวนรุ่นหลังแทบจะไม่สนใจที่จะสืบทอดการทอผ้าจกต่อไป ในบางพื้นที่ถึงแม้จะมีเชื้อสายชาวไทยวน ที่มีถิ่นฐานอาศัยอยู่ แต่ก็ไม่มีช่างฝีมือทอผ้าจกเหลืออยู่เลยจนถึงในปัจจุบัน

ภูมิปัญญาการทอผ้าไทยวน จังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน กำลังเข้าสู่ขั้นวิกฤตต่อการใกล้สูญหาย เพราะผู้สืบทอดที่มีอยู่อย่างจำกัดในขณะนี้ ทำให้ผ้าอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี เกือบจะสูญหายไป ในปัจจุบันคงเหลือช่างฝีมือที่มีความสามารถในการทอผ้าได้ตามแบบกระบวนกรโบราณน้อยราย ส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนในขณะที่ช่างทอรุ่นใหม่ก็ให้ความสำคัญในการสืบสานผ้าทอในชาติพันธุ์ของตนเอง ชาวไทยวนในบางท้องถิ่นเลิกการทอผ้าจกแบบดั้งเดิม หันมาทอแบบเทคนิคยกตะกอลอยแทนกรรมวิธีแบบเก่า ช่วยให้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น บางชุมชนเหลือเพียงการทอย้อมมุก และในบางชุมชนเลิกอาชีพการทอผ้าและหันไปประกอบอาชีพอื่นทดแทน ส่งผลให้ผ้าชิ้นดีจกไทยวน จังหวัดราชบุรีในวันนี้ใกล้จะสูญหายไปเต็มที

การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทักษะภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์สืบสาน
และพัฒนาสร้างสรรค์ต่อยอดงานผ้าขึ้นต้นจก

การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทักษะภูมิปัญญา การทอผ้าขึ้นต้นจกของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ไม่มีการจดบันทึกเป็นตำรา มีเพียงการสาดจากช่างฝีมือรุ่นเก่าที่ยังคงเหลืออยู่ และต้นแบบจากผ้าขึ้นโบราณผืนเก่าที่ยังคงพอมีผู้เก็บรักษาไว้อยู่ บางเทคนิคเป็นความลับที่จะสามารถถ่ายทอดกันเพียงภายในครอบครัวเท่านั้น ทำให้การ ถ่ายทอดวิธีนี้อาจเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ผ้าทอไทยวน จังหวัดราชบุรีเกือบจะสูญหายไปจากวิถีชีวิตของชาวไทยวน

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันลูกหลานชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์งานผ้าทอไทยวนมากขึ้น เช่น การนำผ้าทอ ไทยวน มาออกแบบพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวันได้หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่ง ในการอนุรักษ์และช่วยต่อยอดงานผ้า จกไทยวนของจังหวัดราชบุรีให้เป็นที่รู้จัก และเพื่อช่วยให้คนในชุมชนได้มีโอกาสในการขยายช่องทางการตลาดให้กว้างขวางมากขึ้น และที่สำคัญส่งผลให้ได้มีการสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าในชุมชนอยู่ต่อไป

การพัฒนาผลงานผ้าขึ้นต้นจก ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เป็นอีกหนึ่งหนทางที่จะช่วยรักษาภูมิปัญญาแบบโบราณให้คงอยู่ร่วมกับยุคสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว ครุทองจึงมีการพัฒนาสีเส้นให้มีความหลากหลายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยการนำสีโทนอ่อนมาใช้ในการทอผ้า เพื่อให้เกิดสีสันแปลกตาและสามารถสวมใส่ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังมีการพัฒนาด้านลวดลายที่นำลวดลายเอกลักษณ์ทั้ง 8 รูปแบบ มาผสมผสานจนเกิดเป็นลวดลายประยุกต์แบบใหม่ โดยเน้นลวดลายเรขาคณิตที่ดูไม่ล้าสมัย นำมาสร้างสรรค์ลงบนผืนผ้าด้วยเทคนิคแบบดั้งเดิมด้วยการจกสอดโดยไม่ต้องวาดร่างลวดลายไว้ก่อน ทำให้ผ้าทุกผืนมีคุณภาพ และมีเอกลักษณ์ที่สวยงามไม่ซ้ำที่สด จนทำให้ได้รับความสนใจจากผู้ชื่นชอบผ้าไทยทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้

**ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ**
(องค์การมหาชน)